

**TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HÓA HÀ NỘI
KHOA VĂN HÓA DÂN TỘC THIỂU SỐ**

**TẬP QUÁN MÙU SINH CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở ĐÈO
GIA (LỤC NGẠN, BẮC GIANG)
VÀ NHỮNG BIẾN ĐỔI CỦA NÓ HIỆN NAY**

**Sinh viên thực hiện: TRẦN THỊ PHƯƠNG
Giáo viên hướng dẫn: TS. TRẦN BÌNH**

HÀ NỘI 5-2009

Lời cảm ơn

Để hoàn thành khóa luận này chúng tôi đã nhận được sự giúp đỡ tận tình của cán bộ và nhân dân xã Đèo Gia, huyện Lục Ngạn, tỉnh Bắc Giang, các thầy cô giáo Khoa Văn hóa dân tộc thiếu số và TS. Trần Bình. Nhân đây chúng tôi xin gửi lời cảm ơn sâu sắc nhất tới tất cả.

Vì khả năng của chúng tôi có hạn nên khóa luận này chắc chắn không tránh khỏi những thiếu sót. Chúng tôi mong nhận được nhiều ý kiến đóng góp quý báu.

Chúng tôi xin chân thành cảm ơn!

Hà Nội, ngày 30 tháng 5 năm 2009

Trần Thị Phương

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	5
1. Lý do chọn đề tài	5
2. Mục đích nghiên cứu	6
3. Lịch sử nghiên cứu	6
4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu	7
6. Đóng góp của khoá luận	7
7. Nội dung và bố cục khoá luận	8
Chương 1: KHÁI QUÁT VỀ TỰ NHIÊN, XÃ HỘI VÀ NGƯỜI CAO LAN Ở ĐÈO GIA	9
1.1. Đặc điểm kiện tự nhiên ở Đèo Gia	9
<i>1.1.1. Vị trí địa lý</i>	9
<i>1.1.2. Địa hình, đất đai</i>	9
<i>1.1.3. Khí hậu, sông ngòi</i>	10
1.2. Đặc điểm xã hội	11
<i>1.2.1. Tình hình kinh tế</i>	11
<i>1.2.2. Văn hoá, xã hội</i>	12
1.3. Khái quát về người Cao Lan ở Đèo Gia	14
<i>1.3.1. Nguồn gốc, tên gọi</i>	14
<i>1.3.2. Địa bàn phân bố cư trú</i>	16
<i>1.3.3. Đặc điểm văn hóa</i>	18
Chương 2: CÁC HÌNH THỨC SINH NHAH TRUYỀN THỐNG CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở ĐÈO GIA.	
2.1. Trồng trọt	
<i>2.1.1. Trồng trọt ruộng nước</i>	
<i>2.1.2. Trồng trọt trên nương</i>	
<i>2.1.3. Tính cộng đồng trong trồng trọt</i>	

2.2. Tập quán chăn nuôi

2.3. Thủ công gia đình

 2.3.1. Đan lát

 2.3.2. Dệt may

2.4. Các hình thức chiếm đoạt tự nhiên

 2.4.1. Săn bắt, đánh cá

 2.4.2. Hái lượm

2.5. Trao đổi, mua bán

Chương 3: NHỮNG BIẾN ĐỔI VỀ HOẠT ĐỘNG KINH TẾ CỦA NGƯỜI CAO LAN Ở ĐÈO GIA

3.1. Những biến đổi trong sản xuất

 3.1.1. Những thay đổi trong trồng trọt

 3.1.2. Những thay đổi về chăn nuôi

 3.1.3. Những thay đổi trong hoạt động thủ công gia đình

3.2. Tác động của các chính sách, dự án tới hoạt động sản xuất của người

cao Lan ở Đèo Gia

3.3. Vấn đề xoá đói nghèo ở Đèo Gia ...

3.4. Một số khuyến nghị ban đầu của người nghiên cứu.....

KẾT LUẬN

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO.....

PHỤ LỤC

DANH SÁCH NHỮNG NGƯỜI CUNG CẤP THÔNG TIN

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Muru sinh truyền thống là thành tố của văn hóa tộc người. Không chỉ riêng người Cao Lan, mà các dân tộc khác ở Việt Nam, tuy có cùng hoàn cảnh chính trị, xã hội nhưng do sinh sống ở những vùng cảnh quan khác nhau, nên tập quán muru sinh của các tộc người không hoàn toàn giống nhau. Chính điều đó góp phần tạo nên sự đa dạng về văn hóa ở Việt Nam. Vì thế, muốn hiểu biết về văn hóa tộc người, văn hóa Việt Nam càng không thể không nghiên cứu tập quán muru sinh của các dân tộc, nhất là các dân tộc thiểu số. Đối với văn hóa Cao Lan đòi hỏi này cũng tương tự.

Muru sinh là một thành tố cấu thành đặc trưng văn hóa tộc người. Vì thế, nó cũng liên tục phải thay đổi để thích ứng với sự thay đổi của môi trường, kể cả môi trường tự nhiên và xã hội. Bởi thế, nghiên cứu sự thay đổi thích ứng văn hóa của tộc người trong những hoàn cảnh cụ thể, không thể không nghiên cứu sự biến đổi, thích ứng về muru sinh. Với người Cao Lan cũng vậy, để có thể thấy được bức tranh toàn cảnh về sự thích ứng, vận động của văn hóa Cao Lan, nghiên cứu biến đổi sinh kế của họ là đòi hỏi bắt buộc.

Trong bối cảnh hiện nay, với mục đích giúp các dân tộc thiểu số thoát đói nghèo, hòa nhập với cả nước, đưa miền núi tiến kịp miền xuôi, Đảng và Nhà nước ta đã và đang thực hiện nhiều chính sách, chương trình, dự án ở vùng dân tộc và miền núi. Việc nghiên cứu tìm hiểu những biến đổi trong mọi khía cạnh của cuộc sống ở vùng miền núi và dân tộc thông qua sự tác động của các chính sách, dự án phát triển kinh tế - xã hội,... nhằm đánh giá hiệu quả, tìm ra những ưu khuyết điểm trong việc lập kế hoạch, tổ chức triển khai thực hiện, nhằm định hướng điều chỉnh mục tiêu và biện pháp thực hiện các chính sách, dự án,... là tối cần thiết hiện nay. Trong bối cảnh chung đó, việc tìm hiểu những biến đổi về hoạt động kinh tế của người Cao Lan cũng có vai trò quan trọng tương tự.

Với những lí do trên, cùng với hy vọng có thể sẽ có những đóng góp nhất định nào đó vào sự phát triển của cộng đồng người Cao Lan ở quê hương, chúng tôi mạnh dạn chọn đề tài: *Tập quán muru sinh của người Cao Lan ở Đèo*

Gia (Lục Ngạn, Bắc Giang) và những biến đổi của nó hiện nay làm đề tài cho Khóa luận tốt nghiệp của mình.

2. Mục đích nghiên cứu

Tìm hiểu những biến đổi về mưu sinh của người Cao Lan ở Đèo Gia (Lục Ngạn, Bắc Giang) trong bối cảnh mới hiện nay.

Bước đầu tìm kiếm các giải pháp nhằm khai thác các yếu tố tích cực, hạn chế các yếu tố tiêu cực đang tồn tại hoạt động sản xuất, nhằm thúc đẩy phát triển kinh tế trong cộng đồng người Cao Lan ở Đèo Gia hiện nay.

3. Lịch sử nghiên cứu

Những công trình nghiên cứu về người Cao Lan đã có cho đến nay, chủ yếu là các công trình mang tính nghiên cứu khái quát người Cao Lan trong cộng đồng dân tộc Sán Chay. Cụ thể như sau.

- Lê Quý Đôn với *Kiến văn tiểu lục*, đã đề cập nhiều tới các dân tộc thiểu số ở miền Bắc nước ta, trong đó có đề cập tới người Cao Lan và người Sán Chí.

- Bonifacy với *Giản chí về người Mán Cao Lan*, đã đề cập khá tỉ mỉ về nguồn gốc, hôn nhân và gia đình của người Cao Lan ở Việt Nam.

- Hoàng Nam, trong *Đặc trưng văn hoá các dân tộc Việt Nam* (Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2002) cũng đã ít nhiều đề cập tới văn hóa của cộng đồng Cao Lan, Sán Chí.

- Trong *Dân tộc Sán Chay ở Việt Nam* (Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2003) Khổng Diễn, Trần Bình, Đặng Thị Hoa, Đào Duy Khuê, đã dành một chương với dung lượng khá lớn để trình bày về hoạt động mưu sinh dân tộc Sán Chay, trong đó có nhóm Cao Lan.

- Phù Ninh, Nguyễn Thịnh, đã đề cập khái quát về văn hóa Cao Lan trong *Văn hoá truyền thống Cao Lan* (Nxb. Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1999).

- Lâm Quý, trong *Văn Hóa Cao Lan* (Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2004) cũng đã công bố đôi chút tư liệu bàn về tập quán mưu sinh của người Cao Lan.

Ngoài ra, những thông tin về người cao Lan còn được một số nghiên cứu nhỏ lẻ khác đề cập và kết quả cũng đã được đăng trên một vài tạp chí chuyên ngành.

Nhìn chung, những công trình nghiên cứu đã được công bố, chủ yếu đều mang tính khái quát về người Cao Lan và văn hóa Cao Lan. Ít thấy những công bố chuyên sâu về tập quán mưu sinh của họ. Mặt khác, tìm hiểu những biến đổi về sinh kế của họ thì lại càng không thấy được đề cập trong các công trình đã công bố. Vì thế, thông qua nghiên cứu này, chúng tôi hy vọng phần nào bổ sung được các phiếm khuyết trong nghiên cứu về người Cao Lan cũng như sinh kế của họ.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu chính của khoá luận là tập quán hoạt động kinh tế của người Cao Lan ở Đèo Gia (Lục Ngạn, Bắc Giang) cùng với những thay đổi của nó trong bối cảnh hiện nay.

Địa bàn nghiên cứu được xác định chỉ giới hạn trong phạm vi xã Đèo Gia thuộc huyện Lục Ngạn, Bắc Giang và trong khoảng thời gian một chục năm trở lại đây.

5. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài lấy phương pháp luận duy vật biện chứng và duy vật lịch sử làm cơ sở để xem xét, tìm hiểu sinh kế của người Cao Lan trong sự vận động biến đổi, cũng như những tác động của nó tới phát triển kinh tế hiện nay ở Đèo Gia.

Trong quá trình thực hiện nghiên cứu này, chúng tôi chọn *Điền dã Dân tộc học (field work)* làm phương pháp nghiên cứu chủ đạo. Khi tiến hành nghiên cứu ở thực địa, các kỹ thuật: quan sát, phỏng vấn, tham dự, ghi chép, chụp ảnh, ghi âm, vẽ sơ đồ,... đã được áp dụng thông qua các đợt cùng ăn ở, sinh hoạt và làm việc với người dân ở Đèo Gia, để thu thập tư liệu thực địa.

Để bổ sung thêm tư liệu, có cơ sở phân tích, so sánh,... chúng tôi còn nghiên cứu thư tịch (*sách, báo, báo cáo, kết quả các đề tài dự án,...*) ở các cơ quan Trung ương và địa phương.

Để xử lý tư liệu phục vụ biên soạn khóa luận, các phương pháp thống kê, phân loại, miêu tả, phân tích, so sánh và tổng hợp,... cũng đã được chúng tôi sử dụng, thực hiện.

6. Đóng góp của khoá luận

- Bổ sung tư liệu về mưu sinh truyền thống và những biến đổi của nó hiện nay, góp phần hoàn thiện hơn bức tranh toàn cảnh về văn hóa của người Cao Lan ở Đèo Gia nói riêng và ở Bắc Giang nói chung.

- Những kết quả nghiên cứu của khóa luận này có thể sẽ trở thành tài liệu quý mà các cán bộ ở Đèo Gia và Lục Ngạn có thể tham khảo trong quá trình tham gia chỉ đạo phát triển kinh tế ở địa phương của họ.

7. Nội dung và bố cục khoá luận

Ngoài phần Mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo và Phụ lục, nội dung chính của khóa luận được trình bày trong 3 chương chính:

Chương 1: *Khái quát về, tự nhiên, xã hội và người Cao Lan ở Đèo Gia(15 trang).*

Chương 2: *Các hình thức sinh nhai truyền thống của người Cao Lan ở Đèo Gia(34 trang).*

Chương 3: *Biến đổi sinh kế của người Cao Lan ở Đèo Gia hiện nay(22 trang).*

DANH MỤC TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Ban chỉ đạo Tổng điều tra dân số và nhà ở Trung ương, *Tổng điều tra Dân số và nhà ở Việt Nam, 1-4-1999. Kết quả điều tra mẫu*, Nxb Thế Giới, Hà Nội, 2002.
2. Ban Dân tộc tỉnh Bắc Giang, *Số liệu dân tộc tôn giáo tỉnh Bắc Giang*, tháng 3/2000.
3. Trần Bình, *Tập quán mưu sinh của các dân tộc thiểu số ở Đông Bắc Việt Nam*, Nxb Phương Đông, TP. Hồ Chí Minh, 2005.
4. Bonifacy, *Une Monographies Mans Cao Lan*, Revue Indochinise 13-15/7/19045, p.899-928.
5. Khổng Diễm - Trần Bình- Đặng thị Hoa- Đào Thụy Khê, *Dân tộc Sán Chay ở Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2003.
6. Bế Việt Đăng, *Các Dân tộc thiểu số trong sự phát triển- xã hội ở miền núi*, Nxb Chính trị Quốc Gia - Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1996.
7. Bùi Đình, *Tìm hiểu đồng bào miền núi Việt Nam*, Hà Nội, 1950.
8. Lê Quý Đôn, *Kiến văn tiểu lục*, Phạm Hồng Điền phiên dịch và chú thích, Nxb Sử học, Hà Nội, 1962.
9. Lê Sỹ Giáo, *Canh tác nương rẫy, chăn nuôi truyền thống và vấn đề hộ gia đình ở miền núi phía Bắc hiện nay*, Tạp chí Dân tộc học, số 4/1989.
10. Hoàng Nam, *Đặc trưng văn hoá các dân tộc Việt Nam*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 2002.
11. Phù Ninh - Nguyễn Thịnh, *Văn hoá truyền thống Cao Lan*, Nxb văn hoá Dân tộc Hà Nội, 1999.
12. Phòng thống kê huyện Lục Ngạn, *Niên giám thống kê 2001*.
13. Lâm Quý, *Văn hoá Cao Lan*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 2004.
14. Lâm Quý, *Kò lâu slam (Truyện cổ Cao Lan)*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1999.

15. Lâm Quý, *Đôi nét về lễ hội đám tang của người Cao Lan*, Nguồn sáng dân gian, số 02/2002.
16. Lê Bá Thảo, *Miền núi và con người*, Nxb Khoa học kỹ thuật, Hà Nội, 1979.
17. Nguyễn Nam Tiến, *Về nguồn gốc và quá trình di cư của người Cao La - Sán Chí*, Tạp chí Dân tộc học, số 1/1973.
18. Nguyễn Nam Tiến, *Về mối quan hệ tộc người giữa hai nhóm Cao lan-Sán Chay*, Tạp chí Dân tộc học, số 1/1972.
19. Nguyễn khắc Tụng, *Về dân tộc Cao Lan - Sán Chay (san chày)*, Tư liệu 447/43, PTLTV Viện Dân tộc học, bản đánh máy.
20. Ngô Văn Trụ - Nguyễn Thu Minh - Trần văn Lạng, *Lễ hội bắc Giang*, Sở văn hoá - Thông tin tỉnh Bắc Giang, 2002.
21. Chu Quang Trứ, *Trở lại vấn đề nguồn gốc lịch sử của người Cao Lan*, Tạp chí Dân tộc, số 41/1963.
22. UBND huyện Lục Ngạn, *Báo cáo khái quát tình hình kinh tế - xã hội huyện Lục Ngạn*, số 02/BC-UB, ngày 15 tháng 1/2002.
23. UBND huyện Lục Ngạn, *Báo cáo tổng hợp quy hoạch, kế hoạch sử dụng đất huyện Lục Ngạn giai đoạn 2000 - 2010(dự thảo)*.
24. Lê Văn, *Cao Lan có phải là người Mán không*, Tạp chí Dân tộc, số 6/1964.
25. Viện Dân tộc học, *Vấn đề xác định thành phần dân tộc các dân tộc thiểu số ở miền bắc Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1975.
26. Viện Dân tộc học, *Các Dân tộc ít người ở Việt Nam (các tỉnh phía Bắc)*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1978.
27. Viện Dân tộc học, *Những biến đổi về kinh tế- văn hoá các tỉnh miền núi phía Bắc*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1996.